

ПРИНЦИПИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СЕРЕДНЬОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

В статье рассматривается смысл и основные направления эстетического воспитания учащихся средней общеобразовательной школы, раскрываются основные принципы эстетического воспитания подросткового поколения, определяются тенденции его осуществления, анализируется работа средней общеобразовательной школы по эстетическому воспитанию учеников, выявляются его более эффективные формы и методы.

The article has a sense and basic principles of esthetic education in secondary school, the basic principles of esthetic education are discussed, and some tendencies of its existence are determined, the job of secondary school in esthetic education is analyzed, more effective forms and methods are appeared.

Актуальними питаннями сьогодення є проблеми естетичного виховання і розвитку естетичної культури підростаючого покоління. Орієнтаційне спрямування сучасної освіти передбачає залучення молоді людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання учнів і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Естетичне виховання – це виховання здатності повноцінного сприйняття і розуміння прекрасного в мистецтві й дійсності. Воно передбачає розвиток системи художніх уявлень, поглядів, переконань, забезпечує задоволення від того, що є дійсно естетично цінним. Разом з тим естетичне виховання формує в школярів прагнення, готовність і вміння вносити елементи прекрасного в усі сфери буття, боротися проти всього потворного, огидного, підлого, а також посилено проявляти себе в мистецтві. На кожному уроці вчитель повинен проявляти вчинки, які ведуть школярів

до прекрасного, доброго, вічного. А.С. Макаренко писав: “Краса – наймогутніший магніт, і приваблює не лише красиве обличчя чи постать людини, а й красивий вчинок, красивий спектакль, красивий концерт, вишивка і навіть красивий картонний солдат... бити на красу, бити напевно”, оскільки “прагнення до краси міцно закладено природою у кожній людині, є найкращий важіль, яким можна повернути людину до культури”.

У кожен історичний період завдання естетичного виховання особистості було покладено на конкретні види мистецтва. У вік античності її виконували література і театр, у час Середньовіччя були розповсюджені архітектура і поезія, епоха Відродження асоціювалася з живописом та скульптурою, потім на зміну прийшла музика і театр. На перетині ХІХ – ХХ століття виник кінематограф, який перебрав на себе роль найефективнішого засобу естетичного виховання. У ХХІ столітті на зміну приходять відео та Інтернет. Тому виховувати школярів небайдужими до краси не так просто, коли в ефірі, пресі, на книжкових ринках спостерігаємо засилля несмаку, комерційної псевдокультури. У такій ситуації перед школою постають взаємопов’язані завдання :

1. сприяти засвоєнню кращих зразків вітчизняної і світової культури;
2. допомогти формуванню особистого естетичного світосприйняття, естетичного смаку школяра [2, 29].

Характеризуючи сучасну освіту, О.П. Рудницька наголошувала, що

” ... сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується зміною її концептуальних засад та утвердження замість застарілого “знаннєвого” підходу нового, особистісно орієнтованого, за якого у центр освітньої системи ставиться не накопичення людиною якомога більшого обсягу різноманітних знань, а забезпечення гармонійного співвідношення її особистісних, професійних і творчих якостей, розвиток її неповторної індивідуальності та самостійності у розв’язанні життєвих проблем” [5, 3].

Ми вважаємо, що в процесі становлення особистості з найдавніших часів особливе значення мало естетичне виховання підростаючого покоління. Здатність відчувати, сприймати, розуміти, усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні прояви духовного життя людини, що свідчать про її внутрішнє багатство. Естетичне виховання спрямоване на формування здатності сприймати дитиною прекрасне у навколишньому середовищі і мистецтві, на розвиток естетичних почуттів, суджень, смаків, умінь, творчих здібностей, потреби брати участь у створенні прекрасного в житті і художній творчості [3, 24].

Естетичне виховання дуже тісно пов'язане з іншими видами виховання: розумовим, фізичним, трудовим, моральним. Сутність виховної системи полягає у вірі, що кожна дитина обдарована, треба лише дати їй шанс проявити себе і допомогти не розгубити природні здібності та якості. Вчитель має бачити в кожному учневі особистість, котра потребує самореалізації, і направити процес задоволення її потреб у позитивне русло. Дитина, що формується, – самоцінність. Вона з її активністю, інтересами, індивідуальною творчістю, здібностями – центр педагогічного процесу, тому потрібно реалізовувати сприятливі умови для розвитку дитини, стимулювати будь-які прояви творчого мислення, творчого підходу до справи, нехай учень піднімається на ту висоту, на якій бачить себе. А допомогти йому має вчитель. Завжди треба давати дітям шанс бути кращими, відчувати, що вони багато можуть, здатні реально вирішувати, змінювати, діяти – бути справжніми творцями себе і навколишнього світу [4, 28]. Естетичне виховання в середній загальноосвітній школі базується на сукупності взаємоузгоджених принципів:

1. Принцип природовідповідності: організація навчально-виховного процесу учнів відповідно до природи дитини; реалізація ідеї добровільності. Виявлення здібностей дітей, їх цілеспрямований розвиток. Виховання потреб учнів, виходячи з особистих уподобань, талантів, здібностей.

2. Принцип гуманізації взаємин: сприйняття особистості учня як вищої соціальної цінності, визначення її прав на свободу, соціальний захист, самореалізацію фізичних, психічних, соціальних і духовних потенцій, на створення соціального фільтра до руйнівних впливів негативних чинників довкілля; задоволення потреб дітей у діяльності, спілкуванні, самовираженні.

3. Принцип демократизації: співпраця вчителів та учнів у вирішенні питань життєдіяльності школярів, усунення авторитарного стилю навчання і виховання, утвердження таких форм виховання демократії, як загальні збори колективу, змінність лідерів учнівського самоврядування; розвиток активності й творчості учнів і вчителів.

4. Принцип психологізації навчально-виховного процесу: реалізація особистісного підходу до навчання й виховання, коли центром навчально-виховного процесу є учень з його складним світом думок, почуттів; формування такої позиції, що, виявляючись у соціальній активності й гуманістичній спрямованості особистості, детермінує її самоактуалізацію, самореалізацію можливостей, життєвотворчість.

5. Принцип диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу: врахування у навчально-виховній роботі рівнів фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку учнів й побудова на цій основі групової й індивідуальної програми розвитку, стимулювання предметно-практичної, навчально-пізнавальної, соціально-комунікативної й орієнтаційно-ціннісної активності учнів. На уроках й позаурочний час вчителі виховують учнів соціально активними, гуманістично спрямованими. Найважливіша складова системи цінностей – морально-етична, що передбачає повагу до людського життя, його недоторканості; ідеали добра, свободи, демократії, справедливості, честі, громадської відповідальності; працелюбність, талановитість, добротворчість, милосердя, щедрість душі, гостинність [1, 28-29].

Естетичне ставлення до життя визначає такі особистісні тенденції: бачення, розуміння, освоєння, створення краси і гармонії праці, пізнання, ставлення до природи, людей, самого себе; потреба в якнайповнішому розкритті естетичного змісту життя, розвиток естетичних почуттів; естетичність дій як необхідний елемент будь-якої діяльності, загальна естетизація життя як вияв високої духовної культури, художня творчість у різних формах. У школі кожна дитина повинна мати змогу розкрити свої творчі здібності, реалізувати свої потаємні задуми щодо проби сил у літературній творчості, мистецтві, розширити світ своїх захоплень [2, 29]. Якщо учитель небайдужий до учнів, то в кожному класі знайдуться школярі, які беруть участь у художніх конкурсах на рівні району і міста, у різних поетичних та літературних конкурсах, залюбки працюють над літературними чи фольклорними роботами Малої академії наук.

Велике значення в естетичному вихованні має також організація позашкільної роботи учнів. Уміння ефективно використовувати свій вільний час сьогодні є важливим показником формування загальної культури школяра. Відвідування бібліотеки, гуртків, студій, спортивних секцій залишаються одними із найпродуктивніших і найефективніших. Вчителі загальноосвітніх навчальних закладів роботу з учнями направляють на дію внутрішніх, позитивних стимулів, пов'язаних:

- з орієнтацією учня в особистому розумінні, та формуванням огиди до аморальності;
- з повагою до моральних норм оточуючих;
- з повагою перед однокласниками та оточуючими за моральну поведінку, обов'язком перед оточуючими і самим собою;
- з необхідністю удосконалення міжособистісних і міжгрупових відносин;
- з упевненістю в універсальності, необхідності враховувати погляди і думки інших учнів;
- з впевненістю, що однокласники також з повагою відносяться до Вас;

- з вірою у внутрішню природу моралі людини, які зумовлюють наміри робити добро в силу людського призначення.

Проводячи уроки та позаурочні заходи вчителі намагаються викоринити основні негативні відносини:

- моральний егоїзм, тобто принцип взаємообміну послугами “ти мені добре, і я тобі добре”, який формує етику пристосування, моральний конформізм;
- моральну спекуляцію, засновану на ошадливості, що зроблене добро, повернеться подвоєним;
- прагнення до отримання задоволення, насолоди всупереч прийнятим моральним обмеженням;
- відмову від власних переконань заради досягнення прагматичних цілей;
- нестійку, слабку впевненість, не повну ще сформованість моральних принципів, їх нестійкий характер, можливу відмову від них і перегляд під впливом друзів чи авторитетних однокласників.

Так, на уроках літератури школярі пишуть твори на різні теми: про любов до рідного краю, до музики, пісні, мальовничої природи, про пошану до книги, чесних і порядних людей праці. Така робота вселяє віру у власні здібності кожного, виховує любов до рідного краю [4, 37].

Фізика часто дається учням важко, бо це не просто наука про природу, а поєднання науки про природу і законів математики. Логічне мислення, багата фантазія та уява приведуть до того, що учні зрозуміють, що таке електричний струм, електромагнітні хвилі, світло. Але ці та інші фізичні поняття можна краще сформулювати, якщо постійно використовувати фізичний експеримент, фантазію, уяву школярів. При вивченні теми “Плавлення тіл” вчителька зачитує цитату із “Енеїди” І. Котляревського: “Троянці так і учинили; на вал колоддя накотили і різний приправляли вар: олію, дьоготь кип’ятили, живицю, олово топили, хто лізтиме, щоб лить на твар” і ставить

запитання “Чому троянці вже у ІХ столітті до нашої ери використовували ці речовини?” Це приводить до дискусії учнів та вчителя і оживляє їхню роботу.

Школярі хочуть бачити вчителя розумним, справедливим, цікавим, вмючим дотепно і науково довести те чи інше питання. Влучно з цього приводу сказав В. Сухомлинський: ”Учитель – головний світоч в інтелектуальному житті школяра... Учні виховуються не тільки на уроках... виховання це єдність духовного життя вихователя і вихованців, єдність їхніх ідеалів, прагнень, інтересів, думок, переживань. Передати людині моральну культуру, ідейні переконання, погляди, навчити жити в суспільстві, утвердити морально-етичні принципи – усе це вимагає того ступеня духовної єдності, на якому вихователь і вихованець відчувають себе однодумцями” [6, 52].

Література.

1. Зіненко Н. Через творчість – до особистості / Н. Зіненко // Рідна школа. – 2005. – № 3. – С. 28-29.
2. Козяр К. Формування естетичних потреб в учнів 5-11-х класів / К. Козяр // Рідна школа. – 2005. – № 3. – С. 29-31.
3. Калініна Л. Естетичне виховання молодших школярів як соціально-педагогічна проблема / Л. Калініна // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 24-26.
4. Луценко Т. Уроки добра і краси / Т. Луценко // Педагогічна скарбниця Київщини. – 1998. – Вип. II / Світло 2 (8) (спецвипуск). – С. 57.
5. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька. Навчальний посібник / Оксана Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 355 с.
6. Сухомлинський В. Розмова з молодим директором: Вибрані твори / Василь Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1988. – 283 с.

Рецензія

на статтю Кутової О.М. „Принципи естетичного виховання учнів середнього загальноосвітнього навчального закладу”

У статті розглядається зміст та основні напрями естетичного виховання учнів у середньому загальноосвітньому закладі.

Автор розкриває основні принципи естетичного виховання, визначає тенденції його здійснення в умовах інфомаційного суспільства, аналізує роботу загальноосвітньої середньої школи з естетичного виховання учнів, виявляє найбільш ефективні його форми і методи.

У цілому стаття відповідає вимогам до наукових публікацій і може бути рекомендована до друку.

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

_____ О.М. Отич

Кутова Ольга Миколаївна

Молодший науковий співробітник відділу педагогічної естетики та етики
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України.

Адреса: робоча – вул. М. Берлінського, 9.
домашня – пр. Оболонський, 36, кв. 38.

Телефон: дом. 412-67-11, моб. 8-096-371-86-19.